

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคของการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี ๒) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา และ ๓) เพื่อนำเสนอการพัฒนารูปแบบการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methodology) ตามลักษณะการศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณที่มีเนื้อหาสนับสนุนผลการวิจัยชัดเจนมากขึ้น สำหรับวิธีการวิจัยได้แก่ การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและแนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการวิจัยเชิงปริมาณโดยการแจกแบบสอบถาม (Survey Research) ในประเด็นการพัฒนารูปแบบการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี สรุปตามประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ สภาพทั่วไปของการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี

สภาพทั่วไปของการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี จากการสัมภาษณ์

๑) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีการดำเนินการด้านจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่อผู้ที่เข้ามาวัด เข้ามาศึกษาหาความรู้ทางพุทธศาสนาและรับการสงเคราะห์ สนับสนุนการดำเนินโครงการต่าง ๆ ทางการศึกษา โดยบุคลากรวัดที่สำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นเจ้าอาวาส ดำเนินการชักชวนประชาชนรอบวัด กรรมการวัดเข้ามาสนับสนุนสิ่งก่อสร้างในทุกปี

๒) ด้านสภาพแวดล้อมจากสถานการณ์ต่าง ๆ ภายในวัด เข้าใจ ตระหนักเห็นคุณค่าของวัดผ่านสิ่งแวดล้อมที่วัดสร้างขึ้นควบคู่แนวทางการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมที่เน้นสนับสนุนองค์ความรู้ เช่น วัดที่ต้องการให้ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาจะก่อสร้างสิ่งแวดล้อมให้เกิดการส่งเสริมการเรียนรู้ อาคารสนับสนุนการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา วัดที่ต้องการให้ความรู้เกี่ยวกับวิปัสสนา จัดสถานส่งเสริมการฝึกอบรมมีสภาพแวดล้อมสงบ ร่มเย็น เอื้อต่อการปฏิบัติวิปัสสนา เป็นต้น สิ่งแวดล้อมซึ่งวัดจัดสร้างขึ้นส่วนมากเป็นอาคารอเนกประสงค์รองรับการทำกิจกรรมโดยแบ่งเป็นส่วน ๆ ปรับถนนให้มีความสะอาดมั่นคง ปลูกต้นไม้เน้นความสะอาดสวยงาม ให้ความร่มเย็น และมีการปรับปรุงพัฒนาสิ่งแวดล้อมภายในวัดอย่างต่อเนื่อง

๑) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีการดำเนินการด้านจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่อผู้ที่เข้ามาวัด เข้ามาศึกษาหาความรู้ทางพุทธศาสนาและรับการสงเคราะห์ สนับสนุนการดำเนินโครงการต่าง ๆ ทางการศึกษา โดยบุคลากรวัดที่สำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นเจ้าอาวาส ดำเนินการชักชวนประชาชนรอบวัด กรรมการวัดเข้ามาสนับสนุนสิ่งก่อสร้างในทุกปี

๒) ด้านสภาพแวดล้อมจากสถานการณ์ต่าง ๆ ภายในวัด เข้าใจ ตระหนักเห็นคุณค่าของวัดผ่านสิ่งแวดล้อมที่วัดสร้างขึ้นควบคู่แนวทางการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมที่เน้นสนับสนุนองค์ความรู้ เช่น วัดที่ต้องการให้ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาจะก่อสร้างสิ่งแวดล้อมให้เกิดการส่งเสริมการเรียนรู้ อาคารสนับสนุนการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา วัดที่ต้องการให้ความรู้เกี่ยวกับวิปัสสนา จัดสถานส่งเสริมการฝึกอบรมมีสภาพแวดล้อมสงบ ร่มเย็น เอื้อต่อการปฏิบัติวิปัสสนา เป็นต้น สิ่งแวดล้อมซึ่งวัดจัดสร้างขึ้นส่วนมากเป็นอาคารอเนกประสงค์รองรับการทำกิจกรรมโดยแบ่งเป็นส่วน ๆ ปรับถนนให้มีความสะอาดมั่นคง ปลุกต้นไม้เน้นความสะอาดสวยงาม ให้ความร่มเย็น และมีการปรับปรุงพัฒนาสิ่งแวดล้อมภายในวัดอย่างต่อเนื่อง

๓) ด้านการเผยแพร่ วัดที่เป็นอุทยานการศึกษาจัดการเผยแผ่ความรู้ที่เป็นเอกลักษณ์ของวัด สู่สาธารณชนโดยจัดวัดให้มีสภาพเหมาะต่อการเป็นแหล่งเรียนรู้ และจัดกิจกรรมแสดงพระธรรมเทศนาให้ประชาชนได้เรียนรู้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ส่วนมากมีลักษณะการจัดอบรมเยาวชนโดยร่วมมือกับโรงเรียนและหน่วยงานราชการในท้องถิ่นจัดอบรมบุคลากรได้เรียนรู้หลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา มีการจัดทำเอกสารเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า และจัดทำป้ายคติธรรมคำสอนพุทธภาษิตหลักการปฏิบัติธรรม สั่งสอนพระสงฆ์และประชาชนให้ ผู้เรียนสามารถพบความรู้ จากสถานการณ์ต่าง ๆ ภายในวัด เข้าใจ ตระหนักเห็นคุณค่าของหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

๔) ด้านบุคลากร พระสงฆ์ผู้เป็นบุคลากรภายในวัดมีส่วนร่วมสำคัญในการพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา แหล่งเรียนรู้ของพระสงฆ์และประชาชน โดยการพัฒนาตนเองให้มีความรู้เฉพาะด้าน เช่น การเรียนรู้นักธรรมบาลี การเรียนรู้วิชาการทางโลก เป็นต้น และนำความรู้ที่มีมาปรับและประยุกต์ใช้ให้เกิดการพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา มีการจัดทำป้ายพุทธภาษิตป้ายหลักพุทธธรรมที่เป็นคติสอนใจ จัดอบรมขยายผลการเรียนรู้แก่ภิกษุ สามเณรผู้บวชมาใหม่ เป็นวิทยากรอบรมเยาวชนและประชาชนในโอกาสที่เหมาะสม สำหรับบุคลากรฝ่ายคฤหัสถ์ของวัดมีการสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา โดยการประชาสัมพันธ์ เชิญชวนประชาชนรอบวัดและประชาชนทั่วไปให้เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา

๕) ด้านการจัดการ โดยเจ้าอาวาส ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกิจการของวัดเป็นผู้ปกครองดูแลแนะนำสั่งสอนพระภิกษุสามเณรและฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้อยู่ในศีลธรรมอันดีให้ร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติศาสนกิจดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของวัดให้สำเร็จไปด้วยดี มีการจัดทำแผนการดำเนินงานที่ยังไม่จัดทำเป็นเอกสาร ซึ่งสิ่งที่เจ้าอาวาสบริหารจัดการลำดับแรก คือ บริหารจัดการตนเองโดยเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติตาม คำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยเคร่งครัด เจ้าอาวาสจัดการตนเองให้มีลักษณะเป็นผู้นำ

วิเคราะห์สภาพทั่วไปของการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี จากการสอบถาม

วิเคราะห์สภาพทั่วไปของการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี จากการสอบถาม สภาพทั่วไปของการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านสภาพแวดล้อม รองลงมาคือ ด้านการเผยแพร่ น้อยที่สุดคือ ด้านบุคลากร

๑) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การจัดให้มีที่พักผ่อนเพียงพอ สะอาด ร่มรื่น รองลงมาคือ การจัดให้มีห้องบรรยายและสัมมนา น้อยที่สุดคือ การจัดให้มีศูนย์บริการสื่อการศึกษาและห้องสำหรับใช้สื่อ

๒) ด้านสภาพแวดล้อม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การจัดบริเวณวัดให้มีความร่มรื่น รองลงมาคือ การจัดบริเวณวัดให้มีทัศนียภาพที่สวยงาม น้อยที่สุดคือ การจัดให้เป็นวัดที่มีศิลปวัฒนธรรม

๓) ด้านการเผยแพร่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การจัดให้มีการแสดงพระธรรมเทศนา รองลงมาคือ การจัดสถานที่เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ป้ายคติธรรม คำสอน พุทธสุภาษิต น้อยที่สุดคือ การจัดสถานที่เผยแพร่ความรู้ทางวิชาการในวัด

๔. ด้านบุคลากร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การจัดให้พระสงฆ์ทำการอบรมให้ความรู้แก่ผู้สนใจ รองลงมาคือ บุคลากรเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ น้อยที่สุดคือ บุคลากรมีความรู้ทางด้านจิตวิทยาการแนะแนว

๕. ด้านการจัดการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ มีการกำหนดกิจกรรมที่ดำเนินงานที่ชัดเจน รองลงมาคือ มีคณะกรรมการดำเนินการที่ชัดเจน น้อยที่สุดคือ มีการจัดสรรงบประมาณในการจัดการอย่างเพียงพอ

๕.๑.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา

การจัดการวัดเป็นการที่เจ้าอาวาสที่เป็นผู้นำของภิกษุสงฆ์สามเณรและคฤหัสถ์ที่มีอยู่ในวัดเจ้าอาวาสจึงมีความสำคัญที่สุดต่อความเจริญรุ่งเรืองสันติสุข และความมั่นคงของวัดโดยทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกิจการของวัดเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาดูแลแนะนำสั่งสอนพระภิกษุสามเณรและฆราวาส ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้อยู่ในศีลธรรมอันดี การบริหารจัดการวัดนั้นเจ้าอาวาสวัดจะต้องมีศาสตร์และมีศิลป์ในการบริหารและการจัดการวัด มีศาสตร์ในการบริหารและการจัดการประกอบด้วย การวางแผน การจัดการองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การประเมินผลงานและการงบประมาณ ส่วนการมีศิลป์ในการบริหารและการจัดการประกอบด้วย ความเป็นผู้นำ มนุษย์สัมพันธ์ในการทำงาน มีศิลปะในการพูดที่ดี โน้มน้าวได้เก่งทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารและการจัดการนี้เจ้าอาวาสแต่ละวัดจะแตกต่างกันออกไปบางวัดก็มีความสามารถในการประสานบางวัดก็มีความสามารถในทางปกครองซึ่งเจ้าอาวาสจะต้องมีคุณสมบัติที่ดีในการบริหารและการจัดการวัดซึ่งจะต้องบริหารและจัดการในเชิงรุกเพื่อให้ได้ผลเต็มที่

การจัดทำโครงการอุทยานการศึกษา เป็นการใช้พื้นที่ทั้งหมดของสถานศึกษาเป็นแหล่งศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยตลอดชีวิต สร้างความหลากหลายให้ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น จริยธรรม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน

วิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพยั่งยืน สามารถสร้างค่านิยมให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติตนที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อม ปรับพฤติกรรมไม่พึงประสงค์หรือปฏิบัติผิดๆกับสิ่งแวดล้อมให้เป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์และสร้างรูปแบบให้นักเรียนศึกษา สังเกต และเลียนแบบ เพื่อการฟื้นฟู อนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม เป็นกิจกรรมที่ครอบคลุมทุกวิชาโดยที่ครูพุดน้อยที่สุดหรือไม่ต้องพุดเลย การประยุกต์ใช้หลักการจัดการขั้นพื้นฐานเพื่อจูงใจให้ประชาชนมาใช้บริการอุทยานการศึกษา ได้แก่ การสร้างการรับรู้ สร้างความสนใจ เพิ่มจุดขาย เพื่อสร้างแรงดึงดูดให้ ความสนใจ อยากศึกษาเรื่องราวที่ได้มาจากพิพิธภัณฑ์เพิ่มเติม จัดกิจกรรม ทำการแสดง จัด นิทรรศการ และจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก อาหาร หนังสือ หรือของจำลองต่างๆ ได้อีกมากมาย เป็น ต้นทุนในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์เพิ่มเติม และเป็นการสร้างความรับรู้ถึงคุณค่าของพิพิธภัณฑ์ให้เพิ่มขึ้นต่อไป การบริหารอุทยานการศึกษาในวัดให้เจริญรุ่งเรืองมิได้ขึ้นอยู่กับชื่อเสียงของวัด แต่ขึ้นอยู่กับ ความรู้ ความสามารถของเจ้าอาวาส ที่จะทำให้ประชาชนเชื่อถือศรัทธา ยอมรับว่าเป็นที่พึ่งทั้งทางโลก และทางธรรมได้ เจ้าอาวาสยังต้องมีลักษณะเป็นผู้นำ โดยอาศัยหลักการจัดการ คือ การอำนวยความสะดวก ซึ่งต้องมีการตัดสินใจให้ถูกต้องและเหมาะสมการบริหารงานสมัยปัจจุบัน ผู้บริหารวัดต้องมีวิสัยทัศน์ที่ กว้างไกล ต้องทำงานเป็นทีม วางโครงสร้างพื้นฐานได้ดี รับฟังเสียงมหาชน และพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนระบบเพื่อพัฒนาอุทยานการศึกษาในวัดให้มีความพร้อมที่จะให้ประชาชนเข้ามาศึกษาหาความรู้

๕.๑.๓ นำเสนอการพัฒนาารูปแบบการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัด

สระบุรี

๑) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นการจัดการวัดให้มีที่พักผ่อนเพียงพอ สะอาด ร่มรื่น สร้างแรงดึงดูดให้ผู้เข้ามาใช้บริการทางพระพุทธศาสนาได้ชื่นชมกับสภาพแวดล้อมของวัด ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกให้ได้พักผ่อนจิตใจ จัดให้มีห้องบรรยายและสัมมนา โดยรองรับการเข้ารับบริการใน ลักษณะของการเข้ามาเป็นหมู่คณะ เช่น การอบรมเยาวชน การอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นต้น ซึ่งวัดที่เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี ต้องจัดวัดให้สามารถรองรับการเข้ามาเป็นหมู่คณะ ผู้รับบริการได้รับความสะดวก มีถนนและทางเท้าที่สะดวกในการสัญจรไปมาแก่ผู้เข้ารับบริการ และ การจัดให้เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารด้านธรรมะให้ได้รับความสะดวกในการศึกษา ค้นคว้า หลักพุทธ ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้แล้ว รวมถึงหลักพุทธธรรมที่คณาจารย์ต่าง ๆ ได้แต่งไว้บริการแก่ ผู้สนใจ อีกทั้งยังจัดให้มีพิพิธภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธปฏิมากรรม ประวัติครูบาอาจารย์ผู้ทรงคุณแก่ พระพุทธศาสนา รวมถึงถาวรวัตถุที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชาวพุทธ ให้ผู้รับบริการทาง พระพุทธศาสนาได้เข้าศึกษาค้นคว้าอย่างสะดวก และจัดห้องสุขาให้มีความเพียงพอและมีความ สะอาดรองรับผู้เข้ารับบริการทางพระพุทธศาสนาทุกเพศทุกวัย

๒) ด้านสภาพแวดล้อม เป็นการจัดบริเวณวัดให้มีความร่มรื่นให้สอดคล้องกับการเป็น อุทยานการศึกษาทางพระพุทธศาสนา โดยภายในบริเวณวัดเน้นสิ่งแวดล้อมที่ให้ความสงบ ร่มเย็น จากต้นไม้ โดยเฉพาะต้นไม้ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นสาละ เป็นต้น การจัดบริเวณวัดให้มีทัศนียภาพที่สวยงามเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม และคงความเป็นเอกลักษณ์ทาง พระพุทธศาสนา จัดให้มีศาลาสำหรับปฏิบัติธรรม จัดให้มีกุฏิพระสงฆ์ที่มีขนาดไม่ใหญ่ไม่เล็ก จนเกินไป ภายในบริเวณรอบ ๆ มีต้นไม้ที่ให้ความสงบร่มเย็น และมีการตกแต่งด้วยน้ำตกขนาดเล็ก ที่ถูกสร้างขึ้น เพิ่มความร่มเย็นพร้อมกับการจัดให้มีภาพศิลปะทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

โดยแบ่งบริเวณวัดอย่างเป็นสัดส่วน มีขอบเขตที่ชัดเจน สร้างด้วยวัสดุอุปกรณ์ที่มั่นคง สะอาด แข็งแรง

๓. ด้านการเผยแผ่ โดยการจัดให้มีการแสดงพระธรรมเทศนาแก่ประชาชนทั่วไป เยาวชน นักเรียน นักศึกษา ที่โรงเรียนและหน่วยงานจัดเข้ามารับฟังพระธรรมเทศนาจากวัด และการจัดกิจกรรมพิเศษในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่วัดจัดขึ้น มีการประชาสัมพันธ์เผยแผ่กิจกรรมอย่างสม่ำเสมอผ่านป้ายประชาสัมพันธ์ที่ติดหน้าวัด และที่อื่น ๆ ตามความเหมาะสม พร้อมกับการจัดป้ายในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อเผยแผ่ข้อมูลข่าวสารกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ควบคู่กับป้ายคติธรรม คำสอน พุทธสุภาษิต สอนประชาชน สำหรับวัดที่เป็นอุทยานการศึกษาที่มีความพร้อมของบุคลากรซึ่งมีความชำนาญทางด้านคำสอนของพระพุทธเจ้า นิยมจัดพิมพ์หนังสือเผยแผ่ความรู้ทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาสำหรับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเผยแผ่ความรู้ให้กับชุมชน เน้นการจัดกิจกรรมในวัดพระช่วงเช้าพรรษาถึงออกพรรษา บางวัดจัดกิจกรรมสวดแทรกคติธรรมทางพระพุทธศาสนาในโอกาสต่าง ๆ เช่น พิมพ์หนังสือแจกเป็นธรรมทาน เป็นต้น

๔. ด้านบุคลากร โดยจัดพระสงฆ์ภายในวัดที่มีความรู้ความสามารถเป็นผู้ให้ความรู้แก่ประชาชนผู้สนใจทางพระพุทธศาสนา ส่งเสริมให้บุคลากรภายในวัดให้มีการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้และเป็นกลไกหลักในการพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา สำหรับวัดที่มีภูมิปัญญาชาวบ้านจะถูกเชิญเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่ทางวัดจัดขึ้น ได้แก่ การให้ความรู้แก่ผู้สนใจ การเป็นวิทยากรภายในวัด การสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาวัด การสร้างถาวรวัตถุ เป็นต้น บุคลากรที่มีลักษณะโดดเด่นของวัดที่เป็นอุทยานการศึกษา โดยมากเป็นพระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบสามารถแนะนำการปฏิบัติกรรมฐาน การแนะนำหลักธรรมแก่ผู้รับบริการทางพระพุทธศาสนา รวมถึงการจัดให้มีเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำเพื่อให้ผู้ขอรับบริการทางพระพุทธศาสนา ได้ปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง บุคลากรของวัดที่เป็นอุทยานการศึกษา โดยมากมีทักษะทางมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้รับบริการ สามารถแนะนำหรือประสานให้เกิดการแนะนำให้ความรู้แก่ผู้รับบริการทางพระพุทธศาสนาได้ตามบุคลิกที่สุภาพ มีจิตวิทยาในการให้บริการทางพระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสม

๕. ด้านการจัดการ เจ้าอาวาสได้ถ่ายทอดแนวความคิดการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาผ่านการกำหนดกิจกรรมที่ดำเนินงานที่ชัดเจน เช่น การจัดการแผนการดำเนินงานพัฒนาวัดในแต่ละปีมีการปรึกษาร่วมกับคณะสงฆ์ภายในวัด บุคลากรของวัดทั้งภายในและภายนอก ให้เกิดการวางแผนปฏิบัติงานร่วมกันที่ชัดเจน มีการกำหนดกิจกรรมการดำเนินงานในแต่ละช่วงปี โดยเฉพาะการกำหนดเงินทุนสนับสนุนแหล่งที่มาของเงินทุนสนับสนุนที่ได้จากผู้มีจิตศรัทธา รวมถึงการรับงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐในบางส่วน ซึ่งวัดจัดให้มีการกำกับดูแลและควบคุมการปฏิบัติงาน การจัดทำบัญชีรายละเอียดทางการเงิน การแสดงสถานะการครอบครองถาวรวัตถุ โดยเฉพาะการถือครองที่ดินของวัด เจ้าอาวาสจะสร้างการมีส่วนร่วมโดยแจ้งให้หน่วยงานภาครัฐเข้าร่วมดำเนินการให้ถูกต้องตามหลักกฎหมาย การกำหนดระเบียบปฏิบัติของผู้ให้บริการและรับบริการทางพระพุทธศาสนาไว้อย่างชัดเจน อนึ่งการจัดการพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน วัดจะมีการจัดทำแผนการหรือโครงการเพื่อพัฒนาวัดแจ้งให้ประชาชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชนได้รับทราบอย่างชัดเจน ภายใต้การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานรับผิดชอบงานต่าง ๆ ตามแผนงานที่สร้างขึ้น

๕.๒ อภิปรายผล

ในการอภิปรายผลผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและสังเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยและอภิปรายข้อค้นพบใหม่จากการทำวิจัยดังนี้

๕.๒.๑ สภาพทั่วไปของการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี

สภาพทั่วไปของการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี จากการสัมภาษณ์

๑) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีการดำเนินการด้านจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่อผู้ที่เข้ามาวัด เข้ามาศึกษาหาความรู้ทางพุทธศาสนาและรับการสงเคราะห์ สนับสนุนการดำเนินโครงการต่าง ๆ ทางการศึกษา โดยบุคลากรวัดที่สำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นเจ้าอาวาส ดำเนินการชักชวนประชาชนรอบวัด กรรมการวัดเข้ามาสนับสนุนสิ่งก่อสร้างในทุกปี สอดคล้องกับ พชรพรรณ ชุ่มเปี่ยม เรื่อง การบริหารงานพระสังฆาธิการในจังหวัดกำแพงเพชร ว่าการบริหารงานพระสังฆาธิการมีการอบรมบุคคลที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพื่อให้มั่นใจว่าจะเข้ามาศึกษาพระธรรมวินัยอย่างแท้จริง ต้องให้การศึกษาอบรมพระธรรมวินัยแก่ผู้เข้ามาบวช ทั้งก่อนบวช และระหว่างบวช สรรหาบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีความรู้ ความสามารถจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การศาสนาศึกษา การศึกษาสงเคราะห์^๑ สอดคล้องกับ สมคิด ดวงจักร์ เรื่อง แนวทางและรูปแบบการจัดการทรัพยากรสารสนเทศห้องสมุดศูนย์ให้การศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ว่าผลการศึกษาความพึงพอใจของผู้ใช้บริการด้านสิ่งอำนวยความสะดวกอยู่ในระดับมาก^๒ สอดคล้องกับ เรณูมาศ กุละศิริมา เรื่อง รูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ว่า ได้แก่ ๑) บุคลากรซึ่งมีโครงสร้างการบริหารจัดการในรูปคณะกรรมการที่เลือกมาจากชุมชน องค์กรท้องถิ่น และมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ๒) สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการ เรียนรู้ ๓) อาคาร สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่ให้บริการการเรียนรู้โดยศูนย์การศึกษาสุพรรณบุรี และสถานที่เครือข่าย จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน^๓

๒) ด้านสภาพแวดล้อมจากสถานการณ์ต่าง ๆ ภายในวัด เข้าใจ ตระหนักเห็นคุณค่าของวัดผ่านสิ่งแวดล้อมที่วัดสร้างขึ้นควบคู่แนวทางการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมที่เน้นสนับสนุนองค์ความรู้ เช่น วัดที่ต้องการให้ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาจะก่อสร้างสิ่งแวดล้อมให้เกิดการส่งเสริมการเรียนรู้ อาคารสนับสนุนการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา วัดที่ต้องการให้ความรู้เกี่ยวกับวิปัสสนา จัดสถานส่งเสริมการฝึกอบรมมีสภาพแวดล้อมสงบ ร่มเย็น เอื้อต่อการปฏิบัติวิปัสสนา เป็นต้น สิ่งแวดล้อมซึ่งวัดจัดสร้างขึ้นส่วนมากเป็นอาคารอเนกประสงค์รองรับการทำกิจกรรมโดยแบ่งเป็นส่วน ๆ ปรับถนนให้มีความสะอาดมั่นคง ปลูกต้นไม้เน้นความสะอาดสวยงาม ให้ความร่มเย็น และมีการ

^๑ พชรพรรณ ชุ่มเปี่ยม, “การบริหารงานพระสังฆาธิการในจังหวัดกำแพงเพชร”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๔๘), หน้า บทคัดย่อ.

^๒ สมคิด ดวงจักร์, “แนวทางและรูปแบบการจัดการทรัพยากรสารสนเทศห้องสมุดศูนย์ให้การศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง”, รายงานการวิจัย, (ราชบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, ๒๕๔๙), หน้า บทคัดย่อ.

^๓ เรณูมาศ กุละศิริมา, “รูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

ปรับปรุงพัฒนาสิ่งแวดล้อมภายในวัดอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับ บรรจง โสตาดี และคณะ เรื่อง การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑ ว่า สภาพทั่วไปของสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑ ด้านสภาพแวดล้อมและอาคารสถานที่ส่วนใหญ่มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพสะอาด สงบ สงัด เรียบง่าย เป็นธรรมชาติ มีความเหมาะสม จัดผังโครงสร้างสิ่งปลูกสร้างได้อย่างเป็นระเบียบสวยงามกลมกลืนกับธรรมชาติ เป็นธรรมชาติ แต่มีบางพื้นที่อาคารสิ่งปลูกสร้างยังไม่เพียงพอ ให้มีความเป็นรมณีสถาน^๔ สอดคล้องกับ เรณูมาศ กุละศิริมา เรื่อง รูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนตำบลโคกโคเตา อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ว่าแหล่งเรียนรู้ชุมชนสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการเรียนรู้ อาคาร สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่ให้บริการการเรียนรู้โดยศูนย์การศึกษาสุพรรณบุรี และสถานที่เครือข่าย จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน^๕

๓) ด้านการเผยแผ่ วัดที่เป็นอุทยานการศึกษาจัดการเผยแผ่ความรู้ที่เป็นเอกลักษณ์ของวัด สู่สาธารณชนโดยจัดวัดให้มีสภาพเหมาะต่อการเป็นแหล่งเรียนรู้ และจัดกิจกรรมแสดงพระธรรมเทศนาให้ประชาชนได้เรียนรู้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ส่วนมากมีลักษณะการจัดอบรมเยาวชนโดยร่วมมือกับโรงเรียนและหน่วยงานราชการในท้องถิ่นจัดอบรมบุคลากรได้เรียนรู้หลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา มีการจัดประชาสัมพันธ์และเผยแผ่กิจกรรมต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอโดยการขึ้นป้ายแสดงกิจกรรมตามช่วงเวลา นอกจากนั้นมีการจัดทำเอกสารเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า และจัดทำป้ายคติธรรมคำสอนพุทธภาษิตหลักการปฏิบัติธรรม สั่งสอนพระสงฆ์และประชาชนให้ ผู้เรียนสามารถพบความรู้ จากสถานการณ์ต่าง ๆ ภายในวัด เข้าใจ ตระหนักเห็นคุณค่าของหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า สอดคล้องกับ วรพงษ์ แสนเมือง เรื่อง การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการศึกษา ๑๑ ว่าสภาพการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่าง ในเขตการศึกษา ๑๑ มีสภาพการดำเนินงาน อยู่ในระดับมาก ด้านการศึกษา อบรม เผยแผ่ วัดพัฒนาตัวอย่าง ส่งเสริมการเรียนรู้พระธรรมวินัยพระภิกษุ สามเณร มากที่สุด^๖ สอดคล้องกับ บุญส่ง หาญพานิช เรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย ว่า การบริการความรู้ ผู้บริหารมีความประสงค์ให้ในระดับมาก ให้มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ข้ามหน่วยงานทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการมากขึ้น ให้มีการบริการความรู้ในลักษณะของการร่วมมือที่ต่างฝ่ายต่างเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับบริการใน ๕ ด้าน คือ การเผยแผ่ความรู้สู่

^๔ บรรจง โสตาดี และคณะ, “การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, ๒๕๔๙), หน้า บทคัดย่อ.

^๕ เรณูมาศ กุละศิริมา, “รูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนตำบลโคกโคเตา อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^๖ วรพงษ์ แสนเมือง, “การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการศึกษา ๑๑”, รายงานการวิจัย, (นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

สาธารณะ การถ่ายทอดความรู้ การจัดอบรมสัมมนา การอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงความรู้ และการให้คำปรึกษา^๗

๔) ด้านบุคลากร วัดที่เป็นอุทยานการศึกษาอาศัยบุคลากรภายในวัดเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนและพัฒนาวัด ได้แก่ พระสงฆ์ บุคลากรฝ่ายคฤหัสถ์ของวัด ประชาชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เห็นความสำคัญของการพัฒนาวัด ผู้ขอพึ่งพิงอาศัยวัด เป็นต้น พระสงฆ์ผู้เป็นบุคลากรภายในวัดมีส่วนร่วมสำคัญในการพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา แหล่งเรียนรู้ของพระสงฆ์และประชาชน โดยการพัฒนาตนเองให้มีความรู้เฉพาะด้าน เช่น การเรียนรู้นักธรรมบาลี การเรียนรู้วิชาการทางโลก เป็นต้น และนำความรู้ที่มีมาปรับและประยุกต์ใช้ให้เกิดการพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา มีการจัดทำป้ายพุทธภาษิต ป้ายหลักพุทธธรรมที่เป็นคติสอนใจ จัดอบรมขยายผลการเรียนรู้แก่ภิกษุ สามเณรผู้บวชมาใหม่ เป็นวิทยากรอบรมเยาวชนและประชาชนในโอกาสที่เหมาะสม สำหรับบุคลากรฝ่ายคฤหัสถ์ของวัดมีการสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา โดยการประชาสัมพันธ์ เชิญชวน ประชาชนรอบวัดและประชาชนทั่วไปให้เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา ควบคู่กับการช่วยเหลือดูแลเกี่ยวกับการเงินของวัดเพื่อให้เกิดการยอมรับจากฝ่ายต่าง ๆ ประชาชนเป็นผู้ที่มีศรัทธาต่อการพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา สอดคล้องกับ โชติ บดีรัฐ เรื่อง การบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ว่าสภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ ในการบริหารคน มีการสร้างและพัฒนาภาวะผู้นำบุคลากรทางพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพในการบริหารภาระงาน มีการออกกฎระเบียบในการปกครองคณะสงฆ์ และกำหนดโทษผู้ที่ละเมิดกฎระเบียบที่วางไว้และในการบริหารองค์กรมีการทำงานเป็นทีม ^๘

๕) ด้านการจัดการ โดยเจ้าอาวาสต้องการพัฒนาวัดสู่ความเจริญรุ่งเรืองสันติสุขและความมั่นคงของวัด ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกิจการของวัดเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาดูแลและนำเสนอสั่งสอนพระภิกษุสามเณรและฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้อยู่ในศีลธรรมอันดีให้มีความสมัครสมานสามัคคีปรองดองกันให้ร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติศาสนกิจดำเนินกิจกรรมและโครงการต่างๆของวัดให้สำเร็จไปด้วยดี และมั่นคงเป็นศูนย์กลางชุมชนในการให้การศึกษาดูแบบศีลธรรมจริยธรรมและภavanaธรรมคือวิปัสสนากรรมฐานแก่ชุมชนและประชาชนทั้งใกล้และไกลให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวใจแก่สาธุชนได้อย่างแท้จริง มีการจัดทำแผนการดำเนินงานอยู่ในใจ แต่ไม่มีแผนงานที่เป็นเอกสาร หากการบริหารจัดการวัดให้เจริญรุ่งเรืองตามความรู้ความสามารถตามลำดับ มิได้ขึ้นอยู่กับชื่อเสียงของวัด แต่ขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถของเจ้าอาวาส ที่สร้างศรัทธาทำให้ประชาชนเชื่อถือศรัทธา ยอมรับว่าวัดที่เป็นอุทยานการศึกษาสามารถพึ่งได้ทั้งทางโลกและทางธรรม ซึ่งสิ่งที่เจ้าอาวาสบริหารจัดการลำดับแรก คือ บริหารจัดการตนเองโดยเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติตาม คำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยเคร่งครัด เจ้าอาวาสจัดการตนเองให้มีลักษณะเป็นผู้นำ

^๗ บุญส่ง หาญพานิช, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^๘ โชติ บดีรัฐ, “การบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๕๔).

สอดคล้องกับ พระมหาอาคม ปญฺญาโร (บุญยัง) เรื่อง ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน: กรณีศึกษาวัดธรรมยุต ในเขตจังหวัดพัทลุง ว่าแนวทางการบริหารและการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน ด้านลักษณะของการพัฒนานั้นเจ้าอาวาสวัดธรรมยุตนิทายและผู้นำชุมชน มีการพัฒนาด้านศาสนวัตถุ สถานที่ต่างๆ ด้าน^๙

วิเคราะห์สภาพทั่วไปของการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี จากการสอบถาม สภาพทั่วไปของการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี จากการสอบถาม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านสภาพแวดล้อม รองลงมา คือ ด้านการเผยแพร่ น้อยที่สุดคือ ด้านบุคลากร สอดคล้องกับ พรทิพย์ ตรรกบุตร เรื่อง ความคิดเห็นของประชาชนที่มีคุณภาพการให้บริการของอุทยานการเรียนรู้เทศบาลเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ว่าความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อคุณภาพการให้บริการของอุทยานการเรียนรู้เทศบาลเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา โดยภาพรวมประชาชนหรือผู้ใช้บริการเห็นว่ามีความคุณภาพการให้บริการในระดับมาก^{๑๐} สอดคล้องกับ สมคิด ดวงจักร์ เรื่อง แนวทางและรูปแบบการจัดการทรัพยากรสารสนเทศห้องสมุดศูนย์ให้การศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ว่าความพึงพอใจของผู้ใช้บริการด้านการให้บริการของบรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ห้องสมุด ด้านกระบวนการ ขั้นตอนการให้บริการ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านผลการให้บริการอยู่ในระดับมากทุกด้าน^{๑๑}

๑) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การจัดให้มีที่พักผ่อนเพียงพอ สะอาด ร่มรื่น รองลงมาคือ การจัดให้มีห้องบรรยายและสัมมนา สอดคล้องกับ สุดใจ สะอาดยัง เรื่อง รูปแบบการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหาของประชาชนในระดับหมู่บ้าน จังหวัดสุรินทร์ ว่าสภาพการดำเนินงานของวัดที่เป็นวัดเป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหาของประชาชนในหมู่บ้าน ด้านกายภาพ วัดมีอาคารสถานที่เพียงพอ ร่มรื่นสะอาด ๒) มีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น อุปกรณ์ ห้องน้ำ สาธารณูปโภค สอดคล้องกับ รัชนิวรรณ บุญอนันต์ เรื่อง ความพร้อมของวัดพระบรมธาตุนครชุมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปกรรม ว่าวัดควรมีการจัดสรรพื้นที่อย่างเป็นสัดส่วน วัดควรพัฒนาให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ควรมีการปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในวัดให้สงบ ร่มรื่น สวยงาม^{๑๒} สอดคล้องกับ อัปสร อีซอ เรื่อง รูปแบบการจัดการเรียนการสอน เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นของคณาจารย์สถาบันราชภัฏยะลา ผลการศึกษาพบว่า แนวทางความต้องการความช่วยเหลือจากสถาบันฯ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นมี

^๙ พระมหาอาคม ปญฺญาโร (บุญยัง), “ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน: กรณีศึกษาวัดธรรมยุต ในเขตจังหวัดพัทลุง”, *รายงานการวิจัย*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๐} พรทิพย์ ตรรกบุตร, “ความคิดเห็นของประชาชนที่มีคุณภาพการให้บริการของอุทยานการเรียนรู้เทศบาลเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา”, *วิทยานิพนธ์การจัดการศึกษาระดับบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๔).

^{๑๑} สมคิด ดวงจักร์, “แนวทางและรูปแบบการจัดการทรัพยากรสารสนเทศห้องสมุดศูนย์ให้การศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง”, *รายงานการวิจัย*, (ราชบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, ๒๕๔๙), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๒} รัชนิวรรณ บุญอนันต์, “ความพร้อมของวัดพระบรมธาตุนครชุมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปกรรม”, *รายงานการวิจัย*, (กำแพงเพชร : มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

ประสิทธิภาพ ได้แก่ในเรื่องของ การเพิ่มความพร้อมความสะดวกในเรื่องการใช้สถานที่อุปกรณ์ต่าง ๆ^{๑๓}

๒) ด้านสภาพแวดล้อม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การจัดบริเวณวัดให้มีความร่มรื่น รองลงมาคือ การจัดบริเวณวัดให้มีทัศนียภาพที่สวยงาม สอดคล้องกับ บุญเรือน เดชเพิ่มสุข เรื่อง การศึกษาสภาพและปัญหาการจัดอุทยานการศึกษา ของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา ๑ ว่าสภาพด้านขั้นการดำเนินงาน มีการจัดกิจกรรมโดยพิจารณาความพร้อม หรือความเหมาะสม มีการถ่ายโอนทรัพยากร เน้นการจัดกิจกรรมเพื่อเป็นแหล่งวิชาการและแหล่งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่เหมาะสม มีการปรับแต่งต้นไม้ที่มีอยู่เดิมให้สวยงาม ร่มรื่น สะอาด เปิดให้ประชาชนเข้าพักผ่อนหย่อนใจ^{๑๔} สอดคล้องกับ รัชนิวรรณ บุญอนันท์ เรื่อง ความพร้อมของวัดพระบรมธาตุนครชุมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปกรรม ว่าวัดพระบรมธาตุนครชุมมีลักษณะทางกายภาพเหมาะต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปกรรม กล่าวคือ วัดพระบรมธาตุ เป็นวัดที่สร้างขึ้นมากับเมืองนครชุมเป็นวัดประจำเมืองเหมือนกับวัดพระแก้วประจำเมืองกำแพงเพชร ภายในวัดพระบรมธาตุนครชุมมีศิลปกรรมที่โดดเด่น นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความคิดเห็นต่อความพร้อมของวัดพระบรมธาตุนครชุมทางด้านสิ่งดึงดูดใจภายในวัด การเข้าถึงเส้นทางเข้าถึงวัด สภาพแวดล้อมของวัดมีความ^{๑๕}

๓) ด้านการเผยแพร่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การจัดให้มีการแสดงพระธรรมเทศนา รองลงมาคือ การจัดสถานที่เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ป้ายคติธรรม คำสอน พุทธสุภาษิต สอดคล้องกับ นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค เรื่อง การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ว่าด้านนโยบาย วัดควรมีนโยบายในการปรับปรุงอาคารสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและเหมาะสมตลอดสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาด้านศีล สมาธิ และปัญญา รวมทั้งต้องมีแผนพัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพ สร้างเครือข่ายของวัดเพื่อแลกเปลี่ยนพระวิทยากรและสื่อการเรียนรู้ จัดวัดให้เป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน จัดทำปฏิทินกิจกรรมประจำปีของวัด มีป้ายหัวข้อธรรมะข้อคิดที่เป็นประโยชน์^{๑๖} สอดคล้องกับ เรณู มาศ กุลละศิริมา เรื่อง รูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ว่าเงื่อนไขแห่งความสำเร็จ การดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลโคกโคเฒ่าจะ สัมฤทธิ์ผลและช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนตามวัตถุประสงค์ ภายใต้เงื่อนไขที่สำคัญ

^{๑๓} อปสร อีซอ, “รูปแบบการจัดการเรียนการสอน เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นของคณาจารย์สถาบันราชภัฏยะลา”, รายงานการวิจัย, (ยะลา : คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏยะลา, ๒๕๔๑), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๔} บุญเรือน เดชเพิ่มสุข, “การศึกษาสภาพและปัญหาการจัดอุทยานการศึกษา ของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา ๑”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๕} รัชนิวรรณ บุญอนันท์, “ความพร้อมของวัดพระบรมธาตุนครชุมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปกรรม”, รายงานการวิจัย, (กำแพงเพชร : มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๖} นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค. “การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

๓ ประการ คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน การประชาสัมพันธ์และการสื่อสาร และการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน^{๑๗}

๔) ด้านบุคลากร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การจัดให้พระสงฆ์ทำการอบรมให้ความรู้แก่ผู้สนใจ รองลงมาคือ บุคลากรเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ สอดคล้องกับ วรพงษ์ แสนเมือง เรื่อง การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการศึกษา ๑๑ ในการศึกษาของพระภิกษุ สามเณร การจัดอบรมให้ความรู้แก่บุคลากรตลอดถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาวัด^{๑๘} สอดคล้องกับ วิเชียร เจนจบเขต เรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการในการพัฒนาวิถีชีวิตไทยในจังหวัดนครปฐม ว่าบทบาท หลักธรรม และกุศโลบายของพระสังฆาธิการ ที่นำมาใช้ทางด้านการศึกษาในการพัฒนาวิถีชีวิตไทยในจังหวัดนครปฐม ส่วนใหญ่จะเน้นการศึกษาด้านปริยัติธรรม แผนกธรรม ควบคู่ไปกับการอบรมสั่งสอนบุคลากรภายในวัด อีกทั้งยังใช้เพียรพยายามเผยแผ่พระธรรมคำสอนด้วยกิจกรรมการเทศ การอบรม การประชุม แก่ประชาชน อุบาสก อุบาสิกา^{๑๙}

๕) ด้านการจัดการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ มีการกำหนดกิจกรรมที่ดำเนินงานที่ชัดเจน รองลงมาคือ มีคณะกรรมการดำเนินการที่ชัดเจน สอดคล้องกับ พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล) เรื่องการบริหารวัดโดยให้ความสำคัญในด้านการบริหาร ซึ่งเทียบได้กับธรรมนูญการปกครองของสงฆ์ จัดเป็นการบริหารตน การบริหารหมู่คณะ การบริหารกิจกรรมของวัด และ การบริหารศาสนสมบัติของสงฆ์หรือวัด โดยแบ่งการบริหารองค์กรต่าง ๆ ออกเป็นหน้าที่รับผิดชอบในด้านต่างๆ โดยสรุป คือ การปกครองบังคับบัญชา การจัดการ กิจกรรมต่าง ๆ ของวัด ได้แก่ การจัดการเกี่ยวกับ การให้การศึกษาหลักธรรม การให้การศึกษาอบรม ศีล สมาธิ ปัญญา และการเผยแผ่พระสัทธรรม เป็นต้น^{๒๐} สอดคล้องกับ พระมหาอาคม ปญญาธโร (บุญยัง) เรื่อง ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน: กรณีศึกษาวัดธรรมยุต ในเขตจังหวัดพัทลุง ว่าเจ้าอาวาสวัดธรรมยุตนิกายและผู้นำชุมชนมีการพัฒนาในทุกๆ ด้าน แต่ผู้นำชุมชนมีการจัดระเบียบการบริหารและการปกครองแก่คณะกรรมการชุมชนและประชาชนในชุมชนของตนเพิ่มเข้ามามีด้วย^{๒๑}

^{๑๗} เรณูมาศ กุลละศิริมา, “รูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนตำบลโคกโคเต อำเภอมือง จังหวัดสุพรรณบุรี”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๘} วรพงษ์ แสนเมือง, “การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการดำเนินงานของวัดพัฒนาตัวอย่างในเขตการศึกษา ๑๑”, รายงานการวิจัย, (นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๙} วิเชียร เจนจบเขต, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการพัฒนาวิถีชีวิตไทยในจังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๗).

^{๒๐} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), “การบริหารวัด” , พิมพ์ครั้งที่ ๗, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๔๕.

^{๒๑} พระมหาอาคม ปญญาธโร (บุญยัง), “ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน: กรณีศึกษาวัดธรรมยุต ในเขตจังหวัดพัทลุง”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๖), หน้า บทคัดย่อ.

๕.๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา

การจัดการวัดเป็นการที่เจ้าอาวาสที่เป็นผู้นำของภิกษุสงฆ์สามเณรและคฤหัสถ์ที่มีอยู่ในวัดเจ้าอาวาสจึงมีความสำคัญที่สุดต่อความเจริญรุ่งเรืองสันติสุข และความมั่นคงของวัดโดยทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกิจการของวัดเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาดูแลและนำเสนอสั่งสอนพระภิกษุสามเณรและฆราวาส ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้อยู่ในศีลธรรมอันดี การบริหารจัดการวัดนั้นเจ้าอาวาสวัดจะต้องมีศาสตร์และมีศิลป์ในการบริหารและการจัดการวัด มีศาสตร์ในการบริหารและการจัดการประกอบด้วย การวางแผน การจัดการองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การประเมินผลงานและการงบประมาณ ส่วนการมีศิลป์ในการบริหารและการจัดการประกอบด้วย ความเป็นผู้นำ มนุษย์สัมพันธ์ในการทำงาน มีศิลปะในการพูดที่ดี โน้มน้าวได้เก่งทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารและการจัดการนี้เจ้าอาวาสแต่ละวัดจะแตกต่างกันออกไปบางวัดก็มีความสามารถในการประสานบางวัดก็มีความสามารถในทางปกครองซึ่งเจ้าอาวาสจะต้องมีคุณสมบัติที่สอดคล้องกับ บุญส่ง หาญพานิช เรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย ว่า การพัฒนารูปแบบบริหารจัดการด้านสำนักบริหารจัดการความรู้ คือ การวางแผนกลยุทธ์การบริหารจัดการความรู้ ด้านกระบวนการแบ่งปันแลกเปลี่ยนและบริการความรู้ คือ การเตรียมความพร้อม การกำหนดวิธีการแบ่งปัน และเปลี่ยนและบริการ การประเมินและปรับปรุงแก้ไข ด้านผลการดำเนินการ คือ ทำให้ได้วัฒนธรรมการแบ่งปันและเปลี่ยนความรู้ และการบริการความรู้ชุมชนออนไลน์จอร์เจอร์คอร์ ฐานความรู้อิเล็กทรอนิกส์ภูมิสัมพันธ์ความรู้ นวัตกรรมการเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ และการบริการ^{๒๒} สอดคล้องกับ พชรพรรณ ชุ่มเปี่ยม เรื่อง การบริหารงานพระสังฆาธิการในจังหวัดกำแพงเพชร ว่า แนวทางการพัฒนาการบริหารงานของพระสังฆาธิการในจังหวัดกำแพงเพชร ควรดำเนินการ ด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์การ ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านการวินิจัยสั่งการ และด้านการควบคุมงาน^{๒๓} เรณูมาศ กุลละศิริมา เรื่อง รูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนตำบลโคกโคเต่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ว่ารูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้เป็นการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (Participative management) และใช้วงจรการบริหารจัดการงานคุณภาพ PDCA และมีระบบการติดตามประเมินผล การดำเนินงานในทุกขั้นตอนใช้หลักการมีส่วนร่วมของ ทุกภาคส่วนในชุมชน ๓. เงื่อนไขแห่งความสำเร็จ การดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลโคกโคเต่าจะ สัมฤทธิ์ผลและช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนตามวัตถุประสงค์ ภายใต้เงื่อนไขที่สำคัญ ๓ ประการ คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน การประชาสัมพันธ์และการสื่อสาร และการสนับสนุนจาก ทุกภาคส่วน^{๒๔}

การจัดทำโครงการอุทยานการศึกษา เป็นการใช้พื้นที่ทั้งหมดของสถานศึกษาเป็นแหล่งศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยตลอดชีวิต สร้างความหลากหลายให้

^{๒๒} บุญส่ง หาญพานิช, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^{๒๓} พชรพรรณ ชุ่มเปี่ยม, “การบริหารงานพระสังฆาธิการในจังหวัดกำแพงเพชร”. รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๔๘), หน้า บทคัดย่อ.

^{๒๔} เรณูมาศ กุลละศิริมา, “รูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนตำบลโคกโคเต่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น จริยธรรม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน วิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพยั่งยืน สามารถสร้างค่านิยมให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติตนที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อม ปรับพฤติกรรมไม่พึงประสงค์หรือปฏิบัติผิดๆกับสิ่งแวดล้อมให้เป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์และสร้างรูปแบบให้นักเรียนศึกษา สังเกต และเลียนแบบ เพื่อการฟื้นฟู อนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม เป็นกิจกรรมที่ครอบคลุมทุกวิชาโดยที่ครูพุดน้อยที่สุดหรือไม่ต้องพุดเลย การประยุกต์ใช้หลักการจัดการขั้นพื้นฐานเพื่อจูงใจให้ประชาชนมาใช้บริการอุทยานการศึกษา ได้แก่ การสร้างการรับรู้ สร้างความสนใจ เพิ่มจุดขาย เพื่อสร้างแรงดึงดูดให้ ความสนใจ อยากศึกษาเรื่องราวที่ได้มาจากพิพิธภัณฑ์เพิ่มเติม จัดกิจกรรม ทำการแสดง จัด นิทรรศการ และจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก อาหาร หนังสือ หรือของจำลองต่างๆ ได้อีกมากมาย เป็น ต้นทุนในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์เพิ่มเติม และเป็นการสร้างความรับรู้ถึงคุณค่าของพิพิธภัณฑ์ให้เพิ่มขึ้นต่อไป การบริหารอุทยานการศึกษาในวัดให้เจริญรุ่งเรืองมิได้ขึ้นอยู่กับชื่อเสียงของวัด แต่ขึ้นอยู่กับ ความรู้ ความสามารถของเจ้าอาวาส ที่จะทำให้ประชาชนเชื่อถือศรัทธา ยอมรับว่าเป็นที่พึ่งทั้งทางโลก และทางธรรมได้ เจ้าอาวาสยังต้องมีลักษณะเป็นผู้นำ โดยอาศัยหลักการจัดการ คือ การอำนวยการ ซึ่งต้องมีการตัดสินใจให้ถูกต้องและเหมาะสมการบริหารงานสมัยปัจจุบัน ผู้บริหารวัดต้องมีวิสัยทัศน์ที่ กว้างไกล ต้องทำงานเป็นทีม วางโครงสร้างพื้นฐานได้ดี รับฟังเสียงมหาชน และพร้อมที่จะปรับเปลี่ยน ระบบเพื่อพัฒนาอุทยานการศึกษาในวัดให้มีความพร้อมที่จะให้ประชาชนเข้ามาศึกษาหาความรู้ สอดคล้องกับ พระอริการประวัติ กั้นหะคุณ เรื่อง บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาตำบลนาทม อำเภอมะนัง จังหวัดอำนาจเจริญ ว่าบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนา ด้าน การศึกษา มีการอบรมจริยธรรมนักเรียนตามโรงเรียนและหมู่บ้าน บทบาทด้านการพัฒนาการเรียนรู้ ตามอรรถาธิบาย จัดบริเวณวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา

๕.๒.๓ นำเสนอการพัฒนาารูปแบบการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัด สระบุรี

๑) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นการจัดการวัดให้มีที่พักผ่อนเพียงพอ สะอาด ร่มรื่น สร้างแรงดึงดูดให้ผู้เข้ามาใช้บริการทางพระพุทธศาสนาได้ชื่นชมกับสภาพแวดล้อมของวัด ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกให้ได้พักผ่อนจิตใจ จัดให้มีห้องบรรยายและสัมมนา โดยรองรับการเข้ารับบริการใน ลักษณะของการเข้ามาเป็นหมู่คณะ เช่น การอบรมเยาวชน การอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน ซึ่งวัดที่ เป็นอุทยานการศึกษาในจังหวัดสระบุรี ต้องจัดวัดให้สามารถรองรับการเข้ามาเป็นหมู่คณะ ผู้รับบริการได้รับความสะดวก มีถนนและทางเท้าที่สะดวกในการสัญจรไปมาแก่ผู้เข้ารับบริการ และ การจัดให้เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารด้านธรรมะให้ได้รับความสะดวกในการศึกษา ค้นคว้า หลักพุทธ ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้แล้ว รวมถึงหลักพุทธธรรมที่คณาจารย์ต่าง ๆ ได้แต่งไว้บริการแก่ ผู้สนใจ อีกทั้งยังจัดให้มีพิพิธภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธปฏิมากรรม ประวัติครูบาอาจารย์ผู้ทรงคุณแก่ พระพุทธศาสนา รวมถึงถาวรวัตถุที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชาวพุทธ ให้ผู้รับบริการได้เข้าศึกษา ค้นคว้าอย่างสะดวก และจัดห้องสุขาให้มีความเพียงพอและมีความสะอาดรองรับผู้เข้ารับบริการทุก เพศทุกวัย สอดคล้องกับ ปรีชา กันธิยะ เรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วม ในการสอนศีลธรรม ว่าสภาพการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม ประกอบด้วยปรัชญา คือคุณธรรมนำความรู้ สร้างทักษะอาชีพ พัฒนาสังคม วิสัยทัศน์ คือเสริมสร้าง

คุณธรรม ความรู้ พัฒนามาตรฐานอาชีพ อนุรักษ์สืบทอด ศาสนพิธี พัฒนาคนดีมีคุณธรรมและความ
สมานฉันท์ให้สังคมเป็นสุขตามหลักธรรมคำสอนทางศาสนาและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยสภาพ
การจัดกิจกรรมควรจัดกิจกรรมอบรมคุณธรรมจริยธรรมในวันสำคัญทางศาสนา^{๒๕} สอดคล้องกับพระ
มหาสุทธีชัย ชิดโคกสูง เรื่อง การพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมกรรมฐานของวัด เพื่อความสงบสุข
ของสังคมในจังหวัดนครราชสีมา ว่า การปฏิบัติธรรมย่อมสำเร็จด้วยดี อาวาสสัปปายะ สถานที่ เป็น
สิ่งที่สำคัญในการปฏิบัติธรรม เพราะถ้าสถานที่มีความพร้อมทั้งทางด้านเสนาสนะดี ด้านห้องน้ำโรง
อาหาร สถานที่พัก ถ้ามีความพร้อมการปฏิบัติธรรมย่อมดำเนินไปด้วยดี^{๒๖}

๒) รูปแบบการพัฒนาการจัดการวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา ด้านสภาพแวดล้อม เป็น
การจัดบริเวณวัดให้มีความร่มรื่นให้สอดคล้องกับการเป็นอุทยานการศึกษาทางพระพุทธศาสนา โดย
ภายในบริเวณวัดเน้นสิ่งแวดล้อมที่ให้ความสงบ ร่มเย็นจากต้นไม้ โดยเฉพาะต้นไม้ที่เกี่ยวข้องกับ
พระพุทธศาสนา เช่น ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นสาละ เป็นต้น การจัดบริเวณวัดให้มีทัศนียภาพที่
สวยงามเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม และคงความเป็นเอกลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา จัดให้มีศาลา
สำหรับปฏิบัติธรรม จัดให้มีกุฏิพระสงฆ์ที่มีขนาดไม่ใหญ่ไม่เล็กจนเกินไป ภายในบริเวณรอบ ๆ มี
ต้นไม้ที่ให้ความสงบร่มเย็น และมีการตกแต่งด้วยน้ำตกขนาดเล็กที่ถูกสร้างขึ้น เพิ่มความร่มเย็น
พร้อมกับการจัดให้มีภาพศิลปะทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยแบ่งบริเวณวัดอย่างเป็น
สัดส่วน มีขอบเขตที่ชัดเจน สร้างด้วยวัสดุอุปกรณ์ที่มั่นคง สะอาด แข็งแรง สอดคล้องกับบรรจง
โสดาดี และคณะ เรื่อง การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์
ภาค ๑๑ ว่า สภาพทั่วไปของสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑ ด้าน
สภาพแวดล้อมและอาคารสถานที่ ส่วนใหญ่มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพสะอาด สงบ สงัด เรียบ
ง่าย เป็นธรรมชาติ มีความเหมาะสม จัดผังโครงสร้างสิ่งปลูกสร้างได้อย่างเป็นระเบียบสวยงาม
กลมกลืนกับธรรมชาติ เป็นธรรมชาติ แต่มีบางพื้นที่อาคารสิ่งปลูกสร้างยังไม่เพียงพอ ให้ความเป็น
รมณีสถาน^{๒๗} สอดคล้องกับ พชรพรรณ ชุ่มเปี่ยม เรื่อง การบริหารงานพระสังฆาธิการในจังหวัด
กำแพงเพชร แนวทางการพัฒนาการบริหารงานของพระสังฆาธิการในจังหวัดกำแพงเพชร ควร
บริหารวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนที่พัฒนาทั้งจิตใจ และคุณภาพชีวิตจะก่อให้เกิดความสัมพันธ การ
ประสานงานที่ดีระหว่างประชาชนกับวัดควรจัดเครื่องวัดอย่างมีระบบเพื่อสะดวกต่อการให้บริการแก่
ประชาชน ในกิจการทางพระพุทธศาสนาเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ควรร่วมมือกับชุมชน
จัดโครงการปาฐกถาโครงการอุทยานการศึกษา เพื่อการส่งเสริมการปลูกต้นไม้ และใช้ต้นไม้เป็น
เครื่องมือในการประสานงาน กิจกรรมต่าง ๆ ของวัดต่อไป

^{๒๕} ปรีชา กันธิยะ, “การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม”,
วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๕๑).

^{๒๖} พระมหาสุทธีชัย ชิดโคกสูง, “การพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมกรรมฐานของวัด เพื่อความสงบ
สุขของสังคมในจังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม, ๒๕๕๒).

^{๒๗} บรรจง โสดาดี และคณะ, “การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะ
สงฆ์ ภาค ๑๑”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์,
๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

๓) ด้านการเผยแผ่ วัดที่เป็นอุทยานการศึกษาจัดการเผยแผ่ความรู้ที่เป็นเอกลักษณ์ของวัด สู่สาธารณชนโดยจัดวัดให้มีสภาพเหมาะต่อการเป็นแหล่งเรียนรู้ และจัดกิจกรรมแสดงพระธรรมเทศนาให้ประชาชนได้เรียนรู้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ส่วนมากมีลักษณะการจัดอบรมเยาวชนโดยร่วมมือกับโรงเรียนและหน่วยงานราชการในท้องถิ่นจัดอบรมบุคลากรได้เรียนรู้หลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา มีการจัดทำเอกสารเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า และจัดทำป้ายคติธรรมคำสอนพุทธภาษิตหลักการปฏิบัติธรรม สั่งสอนพระสงฆ์และประชาชนให้ ผู้เรียนสามารถพบความรู้ จากสถานการณ์ต่าง ๆ ภายในวัด เข้าใจ ตระหนักเห็นคุณค่าของหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า สอดคล้องกับ เดช เฝ้าน้อย เรื่อง การพัฒนาตัวแบบการจัดการห้องสมุดในโรงเรียนให้เป็นห้องสมุดมีชีวิตเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ว่าปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการห้องสมุดในโรงเรียนให้เป็นห้องสมุดมีชีวิตเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนมี ๒ ประการ คือประการแรก ผู้บริหารโรงเรียนต้องให้การสนับสนุนและจัดสรรงบประมาณที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการ ประการที่๒ครูผู้ทำหน้าที่บรรณารักษ์ต้องมีความรู้ ความมุ่งมั่น และความคาดหวังที่ทำท้าวตนเองสามารถดำเนินกิจกรรมของโครงการได้สำเร็จ การพัฒนาตัวแบบการจัดการห้องสมุดในโรงเรียนให้เป็นห้องสมุดมีชีวิตเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน^{๒๘} สอดคล้องกับ นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค เรื่อง การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ว่าด้านนโยบาย วัดควรมีนโยบายในการปรับปรุงอาคารสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและเหมาะสมตลอด สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาด้านศีล สมาธิ และปัญญา รวมทั้งต้องมีแผนพัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพ สร้างเครือข่ายของวัดเพื่อแลกเปลี่ยนพระวิทยากรและสื่อการเรียนรู้ จัดวัดให้เป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน จัดทำปฏิทินกิจกรรมประจำปีของวัด มีป้ายหัวข้อธรรมะข้อคิดที่เป็นประโยชน์

๔) ด้านบุคลากร พระสงฆ์ผู้เป็นบุคลากรภายในวัดมีส่วนร่วมสำคัญในการพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา แหล่งเรียนรู้ของพระสงฆ์และประชาชน โดยการพัฒนาด้านเองให้มีความรู้เฉพาะด้าน เช่น การเรียนรู้จักธรรม บาลี การเรียนรู้วิชาการทางโลก เป็นต้น และนำความรู้ที่มีมาปรับและประยุกต์ใช้ให้เกิดการพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา มีการจัดทำป้ายพุทธภาษิตป้ายหลักพุทธธรรมที่เป็นคติสอนใจ จัดอบรมขยายผลการเรียนรู้แก่ภิกษุ สามเณรผู้บวชมาใหม่เป็นวิทยากรอบรมเยาวชนและประชาชนในโอกาสที่เหมาะสม สำหรับบุคลากรฝ่ายคฤหัสถ์ของวัดมีการสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา โดยการประชาสัมพันธ์ เชิญชวนประชาชนรอบวัดและประชาชนทั่วไปให้เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา สอดคล้องกับ ฉันทนา กล่อมจิต เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองผิง จังหวัดอุดรธานี ว่า ด้านการปกครองเป็นการปกครองแบบพ่อปกครองลูก มีการมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละบุคคล ด้านการศาสนศึกษา มีการสนับสนุนให้การศึกษาพระปริยัติธรรม สอบนักธรรมและการ

^{๒๘} เดช เฝ้าน้อย, “การพัฒนาตัวแบบการจัดการห้องสมุดในโรงเรียนให้เป็นห้องสมุดมีชีวิตเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน”, วิทยานิพนธ์การจัดการศึกษาระดับปริญญาโท, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๓).

อบรมปฏิบัติธรรม เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย^{๒๙} สอดคล้องกับ วิเชียร เจนจบเขต เรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการในการพัฒนาวิถีชีวิตไทยในจังหวัดนครปฐม ว่าบทบาท หลักธรรม และกุศโลบายของพระสังฆาธิการ ที่นำมาใช้ทางด้านการศึกษาในการพัฒนาวิถีชีวิตไทยในจังหวัดนครปฐม ส่วนใหญ่จะเน้นการศึกษาด้านปริยัติธรรม แผนกธรรม ควบคู่ไปกับการอบรมสั่งสอนบุคลากรภายในวัด อีกทั้งยังใช้เพียรพยายามเผยแผ่พระธรรมคำสอนด้วยกิจกรรมการเทศ การอบรม การประชุม แก่ประชาชน อุบาสก อุบาสิกา^{๓๐}

๕) ด้านการจัดการ โดยเจ้าอาวาส ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกิจการของวัดเป็นผู้ปกครองดูแลและนำสั่งสอนพระภิกษุสามเณรและฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้อยู่ในศีลธรรมอันดี ให้ร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติศาสนกิจดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของวัดให้สำเร็จไปด้วยดี มีการจัดทำแผนการดำเนินงานที่ยังไม่จัดทำเป็นเอกสาร ซึ่งสิ่งที่เจ้าอาวาสบริหารจัดการลำดับแรก คือ บริหารจัดการตนเองโดยเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติตาม คำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยเคร่งครัด เจ้าอาวาสจัดการตนเองให้มีลักษณะเป็นผู้นำ สอดคล้องกับ พระมหาอาคม ปญฺญารโ (บุญยัง) เรื่อง ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน: กรณีศึกษาวัดธรรมยุต ในเขตจังหวัดพัทลุง ว่าแนวทางการบริหารและการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน ด้านลักษณะของการพัฒนานั้นเจ้าอาวาสวัดธรรมยุตนิทายและผู้นำชุมชนมีการพัฒนาด้านศาสนวัตถุ สถานที่ต่างๆ ด้าน^{๓๑} สอดคล้องกับ พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล) เรื่องการบริหารวัดโดยให้ความสำคัญในด้านการบริหาร ซึ่งเทียบได้กับธรรมนูญการปกครองของสงฆ์ จัดเป็นการบริหารตน การบริหารหมู่คณะ การบริหารกิจกรรมของวัด และการบริหารศาสนสมบัติของสงฆ์หรือวัด โดยแบ่งการบริหารองค์กรต่าง ๆ ออกเป็นหน้าที่รับผิดชอบในด้านต่างๆ โดยสรุป คือ การปกครองบังคับบัญชา การจัดการ กิจกรรมต่าง ๆ ของวัด ได้แก่ การจัดการเกี่ยวกับการให้การศึกษาหลักธรรม การให้การศึกษาอบรม ศีล สมาธิ ปัญญา และการเผยแผ่พระสัทธรรม เป็นต้น^{๓๒}

^{๒๙}ฉันทนา กล่อมจิต, “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองผิง จังหวัดอุดรธานี”, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา , ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๐}วิเชียร เจนจบเขต, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการพัฒนาวิถีชีวิตไทยในจังหวัดนครปฐม”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, ๒๕๕๓).

^{๓๑} พระมหาอาคม ปญฺญารโ (บุญยัง), “ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน: กรณีศึกษาวัดธรรมยุต ในเขตจังหวัดพัทลุง”, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๒}พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), “**การบริหารวัด**” , พิมพ์ครั้งที่ ๗, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๔๕.

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

รัฐควรมีนโยบายสนับสนุนการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งพักผ่อนทางจิตใจของประชาชน โดยจัดทำวัดให้มีสถานที่สะอาด ร่มรื่น เพียงพอต่อการเข้ามาศึกษา อบรม จัดสัมมนาทางวิชาการ ทั้งด้านพระพุทธศาสนาและทางโลก

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) วัดควรจัดบริเวณให้มีความร่มรื่น ทัศนียภาพที่สวยงาม สอดคล้องกับหลักธรรมและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา

๒) คณะสงฆ์ควรสนับสนุนให้เกิดการแสดงพระธรรมเทศนาตามวัดที่เป็นต้นแบบวัดอุทยานการศึกษา และมีการสนับสนุนบุคลากรซึ่งกันและกัน

๓) วัดควรจัดให้มีพิพิธภัณฑ์ด้านการศึกษาและพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่มีความสัมพันธ์กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พร้อมจัดวิทยากรให้คำแนะนำ

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) กลยุทธ์การพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา

๒) การประเมินผลกระทบการพัฒนาวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา